

Piotr Tuliszewski, Krzysztof Milanowski

konserwatorzy zabytków

Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Toruniu

ŚREDNIOWIECZNE MURY MIEJSKIE GOLUBIA. PROBLEMATYKA KONSERWATORSKA

Golub-Dobrzyń to miasto powiatowe leżące w pradolinie Drwęcy, 42 km na północny wschód od Torunia, w pobliżu trasy Olsztyn-Brodnica. Pierwotnie dwa miasta, oddzielone nurtem rzeki Drwęcy, połączone zostały w 1951 r. w jeden organizm miejski.

Nazwa Golub pochodzi od osady *villa golube*, która pojawiła się w źródłach po raz pierwszy w 1254 r. W latach 1293-1310 na wzgórzu wznoszącym się nad przeprawą przez rzekę zakon krzyżacki zbudował zamek, a u jego podnóża ulokował miasto na prawym chełmińskim.

Miasto, z rozległym prostokątnym rynkiem, zostało otoczone do końca XIV w. murami, wokół których już w średniowieczu powstały trzy przedmieścia (il. 1). Pierwsze, wzdłuż traktu wiodącego do Brodnicy, zwane lisewskim lub brodnickim, drugie, wzdłuż szlaku handlowego do Torunia, zwane zamkowym i trzecie, najmłodsze, leżące na lewym brzegu Drwęcy, początkowo zwane golubskim. To ostatnie rozwijało się żywiolowo od 2. poł. XVII w. W 1786 r. otrzymało, dzięki Ignacemu Działyńskiemu, ówczesnemu właścicielowi, prawa miejskie i nazwę Dobrzyń.

Interesujące nas mury obronne Golubia reprezentowały typowy, późnośredniowieczny system obronny. System ten, rozplanowany w formie nieregularnego pięcioboku, składał się z prostych odcinków kurtyn murów i prostokątnych baszt typu otwartego oraz czterech bram na osiach traktów. Baszty, kilkukondygnacyjne, ryzalitowo wysunięte przed lico muru, umożliwiały ostrzał przedpola ze strzelnic typu szczelinowego i okiennego. Bramy, o których formie wiemy niewiele, miały przedbramia, widoczne na planie F. de Lapointa z 1655 r. (il. 1). Z czasem jednak pozbawione zostały urządzeń bramnych, co potwierdza rysunek J.F. Steinera z 1740 r. (il. 2). Ten typ bram określony został przez toruńskiego badacza Ireneusza Sławińskiego jako szczytowy i porównywalny z bramami brodnickimi. Pierścień obwarowań wzmocniony był w narożnikach czterema wieżami, z których do dziś zachowała się w całości jedna (odcinek nr 2, narożnik pn.-wsch.). Mury, nie modernizowane w czasach późniejszych, pozbawione jedynie czterech bram, zachowały swój pierwotny charakter.

Mury obronne otaczające golubski zespół staromiejski, administracyjnie stanowiący własność gminy Golub-Dobrzyń, wpisane zostały do rejestru zabytków woj. kujawsko-pomorskiego w 1959 r. (nr A/432/140 z dn. 21 XII 1959 r.)

Fortyfikacje golubskie nie doczekały się do tej pory wyczerpującego opracowania naukowego.



1. Golub. Plan F. de Lapointa z dzieła S. Pufendorfera z ok. 1655 r.

1. Golub – the F. de Lapoint plan from the publication by S. Pufendorfer, about 1655



2. Widok miasta od strony wschodniej. Rysunek J.F. Steinera z 1740 r.
2. View of town from the east – drawing by J.F. Steiner from 1740.

Pierwsza kompleksowa inwentaryzacja wykonana została przez zespół Państwowego Przedsiębiorstwa Pracownie Konserwacji Zabytków (PP PKZ) w Toruniu, pod kierownictwem I. Sławińskiego, w 1958 r. Po niemal półwieczu problematyka podjęta została przez autorów niniejszego artykułu, pracowników Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Toruniu, którzy wykonali w 2000 r. aktualizację tej inwentaryzacji. Dokumentacja współczesna sporządzona została na transparentnych podkładach (kalka techniczna), przechowywanych w archiwum ROBiDZ w Toruniu wraz z dokumentacją fotograficzną i tekstem zawierającym wytyczne konserwatorskie. Głównym powodem wykonania nowej dokumentacji rysunkowej i fotograficznej były istotne zmiany, które zaszły w wyglądzie odcinków murów obronnych po przeprowadzonych w ostatnich trzech dekadach XX w. pracach budowlanych i konserwatorskich (il. 4).

Aktualizacja inwentaryzacji wzbogacona została o kosztorys inwestorski pozwalający przewidzieć koszt odbudowy murów miejskich, a także o materiał ilustrujący efekt prac budowlano-konserwatorskich prowadzonych w latach powojennych.

Historia prac budowlanych i konserwatorskich

Pierwsze prace, mające na celu zabezpieczenie najlepiej zachowanego fragmentu muru, zostały

przeprowadzone w 1912 r., kiedy to ówczesne władze niemieckie dokonały przekrycia baszty-wieży na odcinku nr 2 dachem namiotowym – czterospadowym. W latach późniejszych baszta ta pełniła funkcję siedziby organizacji harcerskich (Sokół, ZHP), aż do czasu dewastacji w latach powojennych.

Kolejne odcinki – nr 3 i 4 oraz 16 i 17 (numery wg inwentaryzacji), także częściowo 18, były przedmiotem konserwacji dokonanej w latach 50. i 60. XX w. przez PP PKZ O. Toruń. W ostatnich dwóch dekadach XX w. przeprowadzono zakrojone na szeroką skalę prace konserwatorskie, w trakcie których zrekonstruowano dwie baszty na północnych odcinkach nr 4 i 6, a także uzupełniono lico muru i zabezpieczono koronę na całej długości ciągu północnego. Poza tym usunięto z terenu fosy budynki substandardowe, gospodarcze i jeden mieszkalny (zajmowany przez siostry zakonne). W wyniku tych działań powstał reprezentacyjny ciąg średniowiecznych fortyfikacji (mury wraz z fosą) biegnący wzdłuż ul. gen. J. Hallera.

W 1999 r. przystąpiono do prac porządkowych i sanacji zabudowy z przedpola muru na wysokości ogrodu przy budynkach plebanii (podwórze od strony ul. Kościelnej) i wzdłuż ul. Browarnej. Oczyszczono teren z ogródków, budynków gospodarczych, a także jednego mieszkalnego (ul. Browarna 9). W efekcie pozyskano dla miasta duży obszar przeznaczony na bulwar nad rzeką Drwęcą i następnie udostępniony mieszkańcom i turystom.



3. Golub-Dobrzyń, widok z lotu ptaka z północnego wschodu. Fot. W. Stępień, 2003 r.
3. Golub-Dobrzyń, aerial view from the north-east. Photo: W. Stępień, 2003.

Po pracach sanacyjnych terenu przedmurza przystąpiono do odbudowy i konserwacji całego wschodniego ciągu murów, wypreparowując basztę na odcinku nr 35 z wyżej wymienionego i rozebranego w tym celu budynku mieszkalnego, a także rekonstruując lico odcinka nr 34, fragmentu odcinka nr 32 i baszty na odcinku nr 33. Po zakończeniu prac budowlanych część terenu przeznaczono na skwer z placem zabaw dla dzieci.

W 1999 r. władze miasta wykupiły kilka działek rekreacyjnych i ogródków przylegających do murów od strony zewnętrznej na wysokości ciągu pd.-zach. i zachodniego wzdłuż ul. Zamurnej, pozyskując teren przeznaczony na cele rekreacyjne. W tej partii obwarowań nie przeprowadzono żadnych prac budowlanych.

W 2001 r. rozpoczęto prace porządkowe we wnętrzu zachowanej wieży w narożniku pn.-wsch.

murów (odcinek nr 2), trwające do chwili obecnej (il. 5). Prace te polegają na usunięciu partii murów objętych korozją z późniejszym ich uzupełnieniem cegłą formatową w miejscu odsadzek pod belki stropowe, nadproży i parapetów, wnek strzelnic szczelinowych i okiennych, odkuciu zamurowanych strzelnic w przyziemiu, a także osadzeniu stropów belkowych i podłóg na poszczególnych kondygnacjach. Nadmienić należy, że inwestor wykonał przed rozpoczęciem prac inwentaryzację rysunkowo-pomiarową wraz z dokumentacją fotograficzną całego obiektu.

W 2002 r. rozebrano basztę na odcinku nr 8 (il. 6), nadbudowaną konstrukcją szkieletową. Rozbiórka nastąpiła po wykonaniu inwentaryzacji rysunkowo-pomiarowej, lecz bez badań dendrochronologicznych, które być może pozwoliłyby precyzyjnie datować czas powstania szkieletowej konstrukcji, do tej pory uznawanej za XVIII-wieczną.

Charakterystyka murów, materiał i technika

Do dziś przetrwało, choć w różnym stanie zachowania, ok. 90 proc. ciągów murów. Pozbawione są one bram miejskich, dwóch z siedemnastu istniejących pierwotnie baszt i odcinków fosi połączonej z rzeką (patrz: plan F. de Lapointa). Wyjątkowym elementem w układzie obwarowań jest wspomniana wieża w narożniku pn.-wsch. murów. Drugą charakterystyczną budowlą była rozebrana w 2002 r. baszta na odcinku nr 8, nadbudowana piętrem o konstrukcji szkieletowej.

Odwołując się do podziałów zachowanych pozostałości murów obronnych, zastosowanych przez zespół I. Sławińskiego w inwentaryzacji z 1958 i 1977 r., przyjęto taką samą orientację topograficzną:

- 1) ciąg wschodni, część I i II (odcinki nr 32, 33, 34, 35),
- 2) ciąg północny, część I i II (odcinki nr 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10),
- 3) ciąg zachodni, część I i II (odcinki nr 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21),
- 4) ciąg południowy, część I i II (odcinki nr 24, 25, 26, 27, 28, 29).

Bramy miejskie usytuowane zostały na osiach głównych traktów komunikacyjnych wychodzących z miasta:

- 1) brama zamkowa,
- 2) brama dobrzyńska,
- 3) brama brodnicka,
- 4) brama błońska, prowadząca w kierunku ogrodów i budynków gospodarczych znajdujących się na półwyspie zwanym Błoniami Golubskimi. Teren ten współcześnie zajmowany jest przez cmentarz.

Charakterystycznym elementem murów jest ich pełna grubość aż po koronę, wskazująca na brak ganku obronnego, a więc przystosowanie murów do obrony przed bronią palną. Nie wykryto śladów ich podwyższenia, aczkolwiek na widoku miasta J. F. Steinera z 1. poł. XVIII w. w kurtynach murów w sąsiedztwie bramy brodnickiej widoczne są blankowania i otwory strzelnic szczelinowych potwierdzające obecność ganków obronnych (il. 2).

Innym ważnym szczegółem jest technika wypiętrzania muru, zauważalna szczególnie

w ciągu zachodnim między odcinkami nr 18, 19, 20 i 21, gdzie występują szwy strzępione z rozmiągającymi się i odpadającymi cegłami. Może to wskazywać na pierwotne palisadowe ogrodzenie miasta, zastąpione później segmentami murów ceglanych budowanych aż po koronę. W większości lic kurtyń zachowały się otwory maculcowe.

Ciekawa od strony plastycznej jest dekoracja lica muru rombami z cegieł zendrówek na odcinku nr 18 od wnętrza miasta i na zagrożonym zniszczeniem odcinku nr 29 od strony zewnętrznej (il. 7).

Na narożnikach obwodu murów znajdowały się wieżyczki rozplanowane na rzucie kwadratu, wysunięte ryzalitowo przed kurtyny dochodzących do nich odcinków. Z czterech dawniej istniejących zachowała się wspomniana już wieża w narożniku pn.-wsch. od ul. Brodnickiej (il. 8) i dwie w przyziemiu (il. 9). Czwarła znajdowała się u wylotu dzisiejszych ulic Podmurnej i Wodnej. Pozostała po niej jedynie część przypory w ceglach o wątku polskim.



4. Mury miejskie Golubia z numeracją odcinków przyjętą w dokumentacji z 1958 r.

4. Town walls of Golub with the numbers of sections used in documentation from 1958.



5. Wieża w narożniku północno-wschodnim murów miejskich (odcinek nr 2). Widok elewacji północnej. Fot. P. Tuliszewski, 2001 r.

5. Tower in the north-eastern corner of the town walls (section no. 2). View of northern elevation. Photo: P. Tuliszewski, 2001.

6. Baszta w północnym ciągu murów (odcinek nr 8). Widok elewacji północnej z poziomu dawnej fosy.

6. Bastion in the northern sequence of the walls (section no. 8). View of northern elevation from the level of the old moat.



Baszta na odcinku pd.-zach., zrekonstruowana na podstawie zachowanych fragmentów, w sposób najpełniejszy ilustruje charakter budynków z dwoma otworami strzelniczymi w ścianie frontowej i po jednym otworze strzelniczym w dwóch krótkich ścianach bocznych. Wszystkie otwory strzelnicze zamknięte były łukiem odcinkowym. Inne rozwiązanie takich otworów, w tym przypadku pozbawionych wnek mieszczących obsługę, prezentuje baszta na odcinku nr 4 w ciągu północnym. Ma ona, podobnie jak zrekonstruowana baszta na odcinku nr 6, zaokrąglone od strony wewnętrznej naroża. Otwory strzelnicze są w nich węższe i zamknięte prostym nadprożem.

Basztę na odcinku nr 8 nadbudowano prawdopodobnie w 2. poł. XVIII w. ścianą o konstrukcji szkieletowej, a w następnym wieku zaadaptowano na budynek mieszkalny (rozebrany w 2002 r.). Jest duże prawdopodobieństwo, że typ baszty murywanej, z cegły w przyziemiu, a o piętrze szkieletowym, był na tych terenach bardzo popularny. Hipotezę tę potwierdzają pośrednio dwa źródła. Pierwszym jest rysunek J. F. Steinera prezentujący widok pobliskiej Brodnicy, gdzie jedna z baszt przypomina rozwiązanie golubskie. Drugim jest malowidło symultaniczne „Chrystus w Ogrójcu” z miejscowej fary gotyckiej p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej. Według opinii W. Garbaczewskiego przedstawiona na obrazie brama, przez którą prowadzi droga do miasta i most, jest wzorowana na typie lokalnego rozwiązania konstrukcji mieszanej murywanej i drewnianej. Szukając dalszych analogii można wskazać na istniejącą do dziś w murach miejskich Łagowa (woj. lubuskie) Bramę Magdeburską z XVI w. Baszta na odcinku nr 10, obecnie otynkowana, jest prawdopodobnie najwyższa z zachowanych w całym systemie obronnym miasta. Mogą to potwierdzić badania architektoniczne.

Mury obronne zbudowane są z cegły, na podmurówce z kamienia polnego, trzony muru ceglany, w partii cokołowej można zaobserwować technikę konstrukcyjną *opus emplecton*. Na całym obwodzie murów wyróżniają się dwa wątki ceglany: przeważający polski oraz, od strony zachodniej i południowej, wendyjski. Wątek polski przeważa w partiach dolnych, nadmurówki występują w obu wątkach, miejscami od strony zewnętrznej zastosowano wątek wendyjski, a od wnętrza polski (w tej samej płaszczyźnie wysokości).

W większości lico muru jest trwale zniszczone na głębokość 1 lub 1,5 cegły. Na odcinkach zachodnich głębokość uszkodzeń dochodzi do 3-4 cegieł (il. 10 i 11), a w kilku miejscach mur przeparty jest na całą grubość z wtórnym uzupełnieniem cegłą współczesną.



7. Lico zewnętrzne odcinka nr 29 w południowym ciągu murów. Widoczne pozostałości dekoracji romboidalnej z cegieł zendrówek. Fot. K. Milanowski, 2000 r.

7. External outer face of section 29 in the northern sequence of the walls. Visible remnants of rhomboidal decoration made of burr bricks. Photo: K. Milanowski, 2000.

Korona muru w ciągu południowym i dużej części zachodniego jest niezabezpieczona. W lepszej kondycji znajdują się fragmenty murów poddane zabezpieczeniom korony w czasie robót konserwatorskich, tj. północny i wschodni, a także większość zachodniego. Jednak i na tych odcinkach obserwuje się już znaczne ubytki cegieł zarówno osadzonych w licu, jak i na daszkach zabezpieczających koronę. Opierając się na wcześniejszych badaniach I. Sławińskiego należy stwierdzić, że nie zachował się pierwotny sposób opracowania spoin. Według tego toruńskiego badacza były to spoiny klinowe.

Problemy konserwatorskie

Dotychczas nie opracowano projektu odbudowy zachowanych ciągów murów z basztami. Ma to istotne znaczenie dla efektu wykonywanych prac budowlano-konserwatorskich, które głównie ze względu na stosowany materiał należy uznać za niewłaściwe, a nawet szkodliwe. Uwaga ta dotyczy użytych zapraw, zbyt „silnych” do wiązania nie tylko cegieł nowych, ale przede wszystkim starych, co prowadzi do niszczenia lica murów. Zastosowanie w zaprawach cementowo-wapiennych zbyt dużej ilości cementu powoduje powstawanie licznych wykwitów i zabielen, a także wyluszczeń cegieł w okresie zimowym (il. 12). Dodatkowy problem stanowi format cegieł użytych do uzupełnień, mniejszy niż oryginalnych, co w efekcie końcowym daje większą niż pierwotna spoinę.



8. Północny ciąg murów poprzedzony dawną fosą, widok w kierunku wschodnim. Fot. P. Tuliszewski, 2000 r.
 8. Northern sequence of walls preceded by the old moat, view towards the east. Photo: P. Tuliszewski, 2000.

Zestawienie wątków i formatów cegieł w poszczególnych częściach murów

CIĄG MURU	WĄTEK	FORMAT CEGŁY /cm/
wschodni cz. I	polski	9,5 - 10 x 14,5 - 15 x 31 - 32
wschodni cz. II	wendyjski	9,5 - 10 x 13,5 - 14 x 30,5 - 31
północny cz. I	polski	9 - 10 x 14 - 15 x 31 - 32
północny cz. II	nierozpoznany (brak dostępu)	—
zachodni cz. I	polski, wendyjski	9 - 9,5 x 14 x 30 - 30,5
zachodni cz. II	górną wendyjski, dołem polski	9 - 9,5 x 14 - 14,5 x 30,5 - 31
południowy cz. I	nierozpoznany (brak dostępu)	—
południowy cz. II	wendyjski	9 - 9,5 x 14 - 14,5 x 30 - 31,5

Być może brak rzetelnego nadzoru budowlano-konserwatorskiego sprawił, że odbudowane kurtyny i baszty, pomimo znacznych nakładów na uzupełnienie lica zabytkowego muru, pozbawione są zabezpieczenia odwadniającego koronę w okresach jesienno-zimowych, co powoduje, że górne partie nowych murów ze słabej jakościowo cegły ulegają przyspieszonej destrukcji. Dotyczy to również pozostałych nie zabezpieczonych odcinków murów, które narażone są na zbyt duży zawilgocenie i wtórne przemarzanie, a dodatkowo rozsadzane są przez porastającą je roślinność (il. 13). W tym miejscu należy wspomnieć o konieczności pilnego zabezpieczenia dekoracji zendrówkowej, która zagrożona jest zniszczeniem w ciągu najbliższych lat. Relikty tak opracowanego lica znajdują się w górnej partii muru odcinka nr 29, towarzyszącego nieistniejącej bramie błońskiej (il. 7).

Biorąc pod uwagę powyższe zagrożenia trzeba dodać, że substancję budowlaną murów dodatkowo osłabiają mieszczące się w wielu basztach pomieszczenia mieszkalne i gospodarcze (odcinki z basztami nr 19, 21, 23, 25 i 27), które w trybie pilnym należałoby zlikwidować i oczyścić tereny bezpośrednio przylegające do murów miejskich (il. 13 i 14).

Inne zagadnienie stanowi ewentualne uczytelnienie w poziomie nawierzchni ulic rzutów przyziemia



9. Pozostałości baszty na odcinku nr 23 w narożu południowo-zachodnim murów, widok od południa. Fot. K. Milanowski, 2000 r.
9. Remnants of bastion in section no. 23 in the south-western corner of the walls, view from the south. Photo: K. Milanowski, 2000.

bram odkrytych w trakcie prac ziemnych na terenie zespołu staromiejskiego, w taki sposób, jak to uczyniono w pobliskim Toruniu. Kolejnym etapem powinna być rekonstrukcja baszt narożnych na odcinkach nr 23 i 31, których stan zachowania w przyziemiu pozwala na odtworzenie ich pierwotnej formy.



10. Zachodni ciąg murów, strona wewnętrzna (odcinki nr 11 i 12), widok od strony południowej. Fot. P. Tuliszewski, 2000 r.
10. Western sequence of walls, outer side (sections no. 11 and 12), view from the south. Photo: P. Tuliszewski, 2000.



11. Zachodni ciąg murów, strona wewnętrzna (odcinek nr 12), widok od strony północnej. Fot. P. Tuliszewski, 2000 r.

11. Western sequence of walls, outer side (section no. 12), view from the north. Photo: P. Tuliszewski, 2000.

Działania porządkowe w otoczeniu murów wraz ze wzmocnieniem ich substancji zabytkowej pozwoliłyby na pozyskanie terenu po dawnej fosie. Po właściwym zagospodarowaniu tego miejsca oraz obszaru przylegającego do rzeki Drwęcy, mógłby zyskać on nową funkcję o dużych walorach krajobrazowych i użytkowych. Sanacja zabudowy z przedpola obwarowań miejskich Golubia stworzy możliwość otoczenia pierścienia fortyfikacji średniowiecznych pasem zieleni urządzonej, umożliwiającej kontakt z właściwie wyeksponowanym zabytkiem.

Gdyby udało się spełnić powyższe postulaty, średniowieczne rozplanowanie miasta z zachowanymi murami miejskimi wraz z odbudowanym w latach 60. XX w. zamkiem krzyżackim stanowiłoby unikalny w skali północnej Polski zespół urbanistyczno-architektoniczny. Planowana rewitalizacja terenów staromiejskich Golubia, wydobywając tkwiące w nim walory historyczne i kulturowe miasta, stworzyłaby atrakcyjne warunki dla rozwoju turystyki i rekreacji.



12. Baszta na odcinku nr 19 w południowo-zachodnim ciągu murów. Korozja cegły w licu ściany południowej wywołana zastosowaniem zbyt sztywnej spoiny. Fot. P. Tuliszewski, 2000 r.

12. Bastion (section no. 19) in the north-western sequence of the walls. Brick corrosion in the face of the southern wall was caused by the application of excessively rigid binding. Photo: P. Tuliszewski, 2000.



13. Południowo-zachodni ciąg murów, widoczna zewnętrzna strona odcinków od nr. 21 do 23. Mury nadbudowane i obudowane po stronie wewnętrznej bryłami domów mieszkalnych. Fot. K. Milanowski, 2000 r.

13. South-western sequence of walls, visible outer side of sections no. 21- 23. Added walls and on the inner side adjoining residential houses. Photo: K. Milanowski, 2000.



14. Odcinek nr 27 w południowym ciągu murów. Baszta użytkowana jako garaż. W partii frontowej mur zachowany tylko nieco powyżej kamiennego fundamentu. Fot. P. Tuliszewski, 2000 r.

14. Section no. 27 in northern sequence of the walls. Bastion used as a garage. In the front part the wall is preserved only slightly higher than the stone foundation. Photo: P. Tuliszewski, 2000.

Mgr Krzysztof Milanowski, absolwent Wydziału Sztuk Pięknych UMK w Toruniu (specjalność konserwatorstwo w Instytucie Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK). Po ukończeniu studiów w 1997 r. rozpoczął pracę w Pracowni Dokumentacji Zabytków przy Wojewódzkim Ośrodku Kultury w Bydgoszczy. Od października 1999 r. zatrudniony w Regionalnym Ośrodku Badań i Dokumentacji Zabytków w Toruniu, gdzie zajmuje się zabytkami architektury i budownictwa oraz zagadnieniami z dziedziny urbanistyki miast zabytkowych.

Mgr Piotr Tuliszewski, absolwent Wydziału Sztuk Pięknych UMK w Toruniu (specjalność konserwatorstwo w Instytucie Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK). Po ukończeniu studiów rozpoczął w 1999 r. pracę w Regionalnym Ośrodku Badań i Dokumentacji Zabytków w Toruniu, gdzie zajmuje się zabytkami architektury i budownictwa, historią konstrukcji ciesielskich oraz zagadnieniami z dziedziny urbanistyki miast zabytkowych.

THE MEDIAEVAL TOWN WALLS IN GOLUB. CONSERVATION PROBLEMS

Golub-Dobrzyń is a county town located 42 kilometres to the north-west of Toruń, near the Olsztyn-Brodnica route. Its walls represent a typical late mediaeval defensive system. Based on a plan of an irregular pentagon the system in question is composed of simple sections of curtain walls and rectangular bastions as well as four gates built on the axes of tracts. The fortification ring was reinforced with four towers in the corners, of which today only a single one is extant (the north-east corner). The walls, which had not been modernised for centuries, retained their original character, and are deprived only of four gates.

Up to now, the Golub fortifications have not been discussed in an exhaustive scientific study. The first complex inventory was performed in 1958 by the State Enterprise – the Ateliers for the Conservation of Historical Monuments in Toruń, headed by Ireneusz Słowiński. Almost half a century later, this problem has been considered by the authors of the presented article, employees at the Regional Centre for the Study and Documentation of Historical Monuments in Toruń who in 2002 brought the inventory up to date. The prime reason for the new documentation – drawings and photographs – were the essential changes which had taken place in the appearance of

the sections of defensive walls after the construction and conservation carried out during the last three decades of the twentieth century. The wide-scale venture entailed the reconstruction of two bastions in the north sequence, supplementation of the wall face and protection of the entire crown. The moat terrain was cleaned of of all sub-standard buildings, including economic ones, and a residential edifice. The outcome of all the undertakings was a representative section (northern) of mediaeval fortifications (walls and moat) along Gen. Hallera Street.

The eventual elimination of the remaining buildings from the forefield of the municipal fortifications in Golub would create a possibility for encircling the mediaeval fortifications with a strip of plants designed in such a way as to enable contact with the suitably displayed monument.

The fulfilment of the above postulates would have enabled the mediaeval town, together with the preserved town halls and the Teutonic Order castle, rebuilt in the 1960s, to comprise a town planning-architectural complex unique on the scale of northern Poland. The planned revitalisation of the Old Town area in Golub would bring forth the inherent historical assets of the town, and generate attractive conditions for the development of recreation and tourism.